

Hernády Judit

Tündérkertben bujdosó lelkek

Kozma Mária új regénye a 18. század második felének mozgalmas időszakába kalauzolja olvasóit. A női főszereplő, Margit édesapja nyomdokain haladva könyvkereskedéssel foglalkozik. A Bücherpolizei egyik rajtaütése alkalmával találkozik össze Mátéval, a székely származású diákkal. A központi történetiszál egy Debrecentől Csíksomlyó felé tartó utazás jeleneteiből áll össze, melyet Máté és Margit együtt tesznek meg. Az út célja, hogy Székelyföldre – egészen pontosan a csíksomlyói ferences kolostorba – jutassák el azt a rejtélyes kéziratot, amelyet Margitnak Kassán ad át egy keleti misszióba induló, székely származású ferences barát. A cselekmény lassan bontakozik ki, mivel a jelenetek többsége a két főszereplő körüli apró, köznapi történésekre koncentrálnak.

A történetmondás jellegét jól jellemzik a szerzőtől idézett, fülszövegben olvasható sorok: Kozma Mária célja elsősorban nem a szórákoztatás, hanem egy elmúlt korszak kulisszáinak korhű újrateremtése. Ma már közhely, hogy az obejktívnek tűnő történetírás – mint a narratívaalkotás egyik formája – sem mentes a szubjektív elemektől, de a múlt megelevenítése kapcsán Kozma Mária tudatosan is utal a szubjektív szerepére („ábrázolni [...] nyilvánvalóan úgy, ahogyan én látom”). A kötet mellékszereplői között ugyan igen sok a valós alak (névjegyzékük a kötet függelékében olvasható), a regénynek azonban nem az a célkitűzése, hogy nagyívű történeti tablót tárjon elénk, a korabeli történeti eseményekről szinte csak utalások révén értesülünk. Inkább mikrotörténeti nézőpont érvényesüléséről beszélhetünk, a komplexebb társadalmi-történelmi viszonyokra, problémákra csak a szereplőket érintő események és a párbeszédre vetődik némi fény. Például a hírhedt mádэфalvi veszedelem történései (1764) sem kapnak cselekményes formát: az esetről egy olyan székely népballada szövegbe épített részletei adnak hírt, amelyet Sárosi Bálint népzenekutató gyűjtéséből ismerünk.

Jó megoldásnak tartom, hogy a pogány székelyekről szóló kéziratot végig Margittal együtt, megszakításokkal olvassuk. A *Keserves Sirám* *A Szabad Lélekért* című kéziratot író szerzetes lelkében a vallási közeg tiltása ellenére is életre kel a székely mitológia. Vívódását valójában a keresztény vallás kizárólagosságra törekvése okozza, hiszen tudatában a két kulturális réteg nem szemben áll egymással, hanem egybefonódik: „nem ugyanaz-e az ördögi kísértés és az igézés, nem ugyanaz-e az ördögűzés és a rontás levevése?” (111) A székely barát számára a kolostorbeli Mária-szobor „Babba Mária, a székelyek istenasszonya”, aki „a Holdban lakik” (51). De a székely mondavilág olyan egyéb elemei is feltűnnek a műben, mint például a Libidári-dombon mondókával megidézhető, a férfiakat veszedelmes önkívületi állapotba ejtő, igéző szépasszonyok. „Nálunk úgy hiszik, hogy a madarak a megholtak lelkei” (81) – meséli a székely diák. A kissé enigmatikusan ható

kötet cím magyarázata pedig az, hogy a székely hiedelemvilág szerint az embernek három lelke van: „A testlélek ott van a szívünkben, a testünk halálakor az is meghal velünk, aztán az árnyéklélek a test láthatatlan ikertestvére, úgy követi a testünket, mint napfényben az árnyék [...]. Azt mondják sokan, hogy az árnyéklélek más néven szabadlélek, de vannak, akik ezt harmadiknak nevezik. Lehet, hogy ez a világlélek, az isteni nagyság és szabadság része, [...] ember számára megfoghatatlan és leírhatatlan” (79–80). Ezek a Máté szólamában megjelenő utalások is jelzik, hogy a szerzetesnél olvasható gondolatok még elevenen élnek a székelyek tudatában.

A regényszövegen végig érződik az alapos kutatómunka, a szereplők többször hoznak szóba olyan műveket, amelyek a korszak művelődéstörténetének szerves részét képezték, illetve gyakran történik utalás a régiség kulturális viszonyainak közismert figuráira is (Tótfalusi Kis Miklós, Hatvani István, Faludi Ferenc stb.). A korhű elemek a regény törzsszövegében kétféle módszer segítségével elevenednek meg, egyfelől a diák és a könyvkereskedő lány olvasmányélményeinek szöveges idézetei révén, másfelől a szóbeliségben létező műfajok, például dal- vagy éneketételek révén. Jóllehet az olvasó számára mindkét forma szöveg képében jelenik meg, a regényvilágban két jól elkülöníthető, mégis összetartozó kulturális szférát képviselnek, hiszen míg az énekek mindenki számára elérhetőek voltak, addig a könyvolvasás csupán kevesek kiváltsága volt. A megemlített művekből olykor hosszabb idézeteket is olvashatunk; s bár a regény a székelység sajátosságaira fókuszál, ezek a kiterjedt utalásrendszer révén a magyar nyelvű kultúra tágabb művelődési keretébe ágyazódva jelenítődnek meg.

Az elbeszélte időszakhoz kapcsolódó olvasói ismeretek bővítését szolgálják a főszövegtől kurzív szedéssel elkülönített, zárójelezett „krónikási” megjegyzések. E kommentárok a kötet elején még viszonylag sűrűn szerepelnek, számuk később kissé visszaszorul. Az elbeszélő olykor egy-egy történeti utaláshoz egészen bő magyarázatot fűz, szubjektív véleményének azonban csupán néhány helyen ad hangot. Nem biztos, hogy a szerző ebben az esetben formai szempontból szerencsés megoldással élt, e közbeékelések ugyanis az egyébként is lassan haladó cselekmény menetét még jobban megakasztják. Mindazonáltal a megjegyzésekben

közölt adatok ténylegesen hozzájárulnak ahhoz, hogy a korszakot kevésbé ismerő olvasót számára is érthetővé váljanak az elbeszélés bizonyos elemei. Mivel a korhű ábrázolás igénye a nyelvi megformálás szintjén is érződik, a szórványosan és mértékkel előtűnő régies szóalakok mellett gyakran szerepelnek ma már csak kevésbé ismert kifejezések, amelyek megértése időnként komoly fejtörést okozhat az olvasóknak.

A székely mitológia egyes elemeit megelevenítő kézirat olvasásával egybefonódó utazás Margit számára jóval többet jelent pusztán fizikai helyváltogatásnál: saját identitását alakító, meghatározó erejű élménnyé válik. „Vajon csak azért a manuscriptumért tette [...] vagy ezzel az úttal az ismeretlenbe, a saját elvesztett lelkét keresi?” (151) – olvassuk a szövegben. Az önmegértéssel összekapcsolódó utazás „mindenkor egy szilárdan rögzített és relatíve szűkös kulturális horizontnak az individuális kiterjesztése, átlépése, határainak átrajzolása” (Faragó Kornélia, *Az út-jellegű értésformák*, in Faragó Kornélia, *Kultúrák és narratívák*, Forum Könyvkiadó, 2005, 12.). Margit ennek megfelelően egyszerre utazik a fizikai és a szellemi térben, miközben szerelme is e folyamat során, annak betetőzéseként éri meg benne. Bár Máté maga is kereső ember, ő az, aki Margitot e kettős utazás során segíti, irányt mutatva és támaszt nyújtva számára. A zárlatban szereplő esküvő az utazás végét és az utazók célbajutását jelzi, s noha háttérben a mádэфalvi veszedelem komor színei sejlenek fel, egy új élet kezdeteként pozitív végkicsengéssel zárja le a cselekményt.

Kozma Mária könyvében a székelyek történelmi megmaradásért folytatott küzdelme egy régimúlt időszak megelevenedő mindennapjainak látszólag eseménytelen világában tükröződik. A korabeli utazási viszonyokkal megfeleltethető, lassú léptékben haladó történetmondás inkább az emberi lélekben zajló történésekre fókuszál. Meglehet, hogy az izgalmas fordulatokban és kalandokban gazdag cselekményre vágyók csatlódni fognak a regényben. Ezért inkább azok számára ajánlanám, akik érdeklődnek a régebbi korok művelődési viszonyai iránt, s élvezettel mélyednek el a hétköznapok apró mozzanatainak leírásában is.

Kozma Mária: *A harmadik lélek szabad*, Gutenberg Kiadó, 2020.